

Ce n'était pas drôle d'garder mon self-control

André Comte-Sponville, *Pieni kirja suurista hyveistä (Petit traité des grandes vertus, 1995)*.
Suomentanut Virpi Hämeen-Anttila. Basam Books, Helsinki
2001. 383 s.

Lukemaansa vertaa aina jollakin tavoin todellisuuteen. Kun luetun ja todellisuuden välinen kuilu kasvaa liian suureksi, alkaa epäillä lukemaansa. Todellisuutta tulee harvemmin epäilleeksi.

André Comte-Sponvillea lukiessa epäluulo herää nopeasti. En tiedä missä maailmassa hän elää. Minun on kuitenkin arvosteltava häntä ikään kuin hän eläisi todellisessa maailmassa.

Aion pelata avoimin kortein. Olisi kaunistelemaa sanoa minun vierastavan Comte-Sponvillen filosofiaa; inhoan sitä. En pidä Comte-Sponvillen itseriitaisuudesta, en pidä hänen teeskennelystä vaatimattomuudestaan. En pidä hänen tavastaan kirjoittaa, äitelät viisaudet yhdistyvät siinä emotionaaliseen kiristykseen. En pidä hänen halustaan rakentaa muureja ympärilleen, tukkia kaikki aukot moninkertaisin varauksin ja varmistuksin. En siedä hänen täydellistä haluttomuuttaan asettua alttiiksi.

Koetin lukea *Pientä kirjaa* hyväntahtoisesti. Huomasin rukoilevani Comte-Sponvillea tekemään jotakin, sanomaan jotakin. Jotta edes jotain tapahtuisi.

Mutta mikään ei liikahtanut.

Tämä on kaikkea muuta kuin hyvä lähtökohta kirja-arvostelulle. Yritän siis edes eritellä vastenmielisyyteni syitä: *Pienen kirjan* kohdalla se lienee parasta mihin pystyn.

Je vais te sembler un peu cynique, oui oui

Alunperin vuonna 1995 julkaistu *Pieni kirja* on ollut kaupallinen menestys. Comte-Sponvillen moraalifilosofia myy. Kun ottaa huomioon akateemisen filosofian alituisen salaopillistumisen, ei Comte-Sponvillea ainakaan voi syyttää hingusta päätyä väärinymmärretyksi neroksi.

Kateederinsa hän kuitenkin koettaa pystyttää yhtä valloittamattomaksi kuin Heidegger konsanaan. Hänen puolustuskonstinaan on itsekkeinen yksinpuhelu, jossa varaukset seuraavat toisiaan. Comte-Sponville esittäytyy ateistiksi, materialistiksi ja kynnikköksi, mutta onko koskaan nähty sopuisampaa ateistia, sovinnollisempaa materialistia tai sopeutuvampaa kynnikköä? En osaa kuvitella Comte-Sponvillea kirjoittamassa haurapäisiä kirkonvastaisia asetuksia kuten Nietzsche tai järkyttämässä kansafilosofia materialismillaan kuten d'Holbach. Julkinen käteenveto Diogeneen tapaan ei varmasti tulisi kysymyksenäkään. Tuskin Comte-Sponville on päässyt sanomasta jotain, kun hän jo vesittää sen.

Comte-Sponville tarjoilee lainauksia ja korusanoja. Hän tekee parhaansa solmiakseen lukijansa kanssa hiljaisen salaliiton: hänen tekstinsä on täynnä pelkätään retoriseksi tarkoitettuja kysymysjuoksuja, ja niillä saadaan aikaan kysymisen vaikutelma ilman ainoankaan kysymyksen asettamista. Lukijan osaksi jää myötäily.

Totta kai, Sokrates. Ilman muuta, Sokrates. Se on sanomattakin selvää, Sokrates. Olisi toki ikävää, jos joku sofist tai muu tyhmyri onnistuisi nenäkkyksillään häiritsemään filosofisten lepotuolien rauhaa. Comte-Sponvillen tavasta valjastaa filosofian historia itsekriittikittömän omahyväisyyden palvelukseen voi kuitenkin vetää omat johtopäätöksensä. Ehdotan koetta: Lue Comte-Sponvillea ja vastaa hänen kysymyksiinsä kieltävästi. Katso sitten, millaista väkivaltaa tämä tekee hänen ennako-oletuksilleen.

”Yhtä vähän kuin Spinozalla minulla on intoa tuomita heikkouksia, pahuutta ja syntiä” (s. 7), Comte-Sponville kirjoittaa. Valitettavasti suvaitsevaisuus, kuten niin monet hänen ajattelunsa mahdollisista vahvuuksista, muuttuu liiallisuutensa vuoksi heikkoudeksi.

Pääsen vasta nyt *Pienen kirjan* piinallisen esitystavan taa: siihen, että Comte-Sponville jättää kaiken ennalleen. Epäilijän toki sopii olla luottamatta raskaita tehtäviä filosofian harteille, mutta en voi välttyä ajatukselta, että Comte-Sponvillen raukeassa epäluulossa ei ole kyse hyväksymisestä, myönnöstä, vaan latteudesta, tympeydestä. ”Pieni viisaus, mutta käden ulottuvilla”, sanoo Comte-Sponville suvaitsevaisuudesta (s. 224). Tämä voisi olla koko kirjan vaalilause. Mitä on pääteltävä moralistis-

ta, joka ei vaadi juuri mitään? *Kuka* haluaa tällaista moraalaa? Genealogit ottakoot taas silmän käteen: kyse ei ole mistään perimmäisestä helpoudesta, vaan itseriitaisuudesta, laiskuudesta.

Meillä on sellaiset hyveen opettajat kuin ansaitsemme.

Comte-Sponville ei ole yksinäinen ilmiö. Hän on oire filosofiasta, joka kehottaa yksilöä askartelemaan itselleen pienen, sovinnaisen ja nullon onnen. Tällainen ajattelu on toki saanut hurjasti Comte-Sponvillea rahvaanomaisempia muotoja, mutta sen ei pidä antaa peittää Comte-Sponvillen ajattelun täydellistä yhteiskunnallisen – ja poliittisen – näkökulman puutetta. Lainaukset filosofian klassikoilta ovat konformismin naamio, samalla tavoin kuin skeptisismi on toimettomuuden naamio.

Comte-Sponvillen mukaan filosofia on ”äärimmäistä uskollisuutta ajattelulle” (s. 33), ja ajattelu puolestaan on muistamisen tahtoa, totuuden vaalimista. Uskollisuus on sekä ajattelun että moraaliperusta, sillä ajattelu on uskollisuutta totuudelle, uskollisuutta uskollisuudelle. Loogisesti ajatellen tästä seuraa, että meillä on ensin oltava totuus, vasta sitten voimme olla uskollisia sille. Ja vaikka totuuden suhteen voi olla väärässä, ajattelemaastaan luopuminen käy päinsä vasta ankaran koetteluun jälkeen. Tätä vaatii uskollisuus, tätä vaatii Comte-Sponville. ”Emme voi olla olematta tärkeissä asioissa uskollisia, jokainen samoja arvoja kohtaan, koska niistä luopuminen merkitsisi sanoutumista irti ihmisyydestä” (s. 36).

Minua huolestuttaa Comte-Sponvillen tapa koplat ihmisyyttä ja hyveellisyysyhteen. Tällä liikkeellä hän nimittäin varmistaa sen, että ne, joiden kohtaaminen voisi aiheuttaa aitoja moraalisia ristiriitoja, on jo valmiiksi suljettu moraalisten sopimusten ulkopuolelle. Mutta Comte-Sponvillekaan tuskin on istunut ihmisyyden vieressä raitiovaunussa. Hänen humanisminsa on tasoittavaa: *toisia* ei ole. On vain me, jotka pidämme kiinni ihmisyydestä, ja ne, joiden vikana on olla liian vähän meidän kaltaisiamme. Comte-Sponville ei halua edes ajatella ihmisten aidon yhteismitattomuuden mahdollisuutta. Kun hänen säilyttämisentahonsa on vaarassa kohdata objektiivisen, traagisen (vain objektiivinen voi tuottaa traagisen) ristiriidan, hän kutsuu apuun ihmisyyden, joka kuulemma ei ole biologista, yhteiskunnallista tai poliittista. Mieleni tekisi käyttää sellai-

sia huonoon huutoon joutuneita sanoja kuin ”ideologia” tai ”hegemonia”.

Moraali on poliittinen asia, mutta tätä ajatusta hyveen opettajat harvemmin hyväksyvät. Poliittisessa korrektyudessaan Comte-Sponville tietenkin sallii oikeudenmukaisuuden hillitä rikkautta, hän ymmärtää yhteiskunnallisten ongelmien vaativan yhteiskunnallisia ratkaisuja. Kaikesta yhteisvastuullisuuden ja myötätunnon retoriikastaan huolimatta hänen moraalisensa on kuitenkin korostetusti yksilöiden moraalialia, toisensa samanlaisiksi tunnustavien yksilöiden moraalialia. Vaikka ehdottomia tai luonnollisia totuuksia ei hyveen ja paheen alueella ole, meidän on siitä huolimatta pyrittävä toimimaan hyveellisesti. Koska ihmisyyys niin vaatii.

Lienee turvallista sanoa, ettei Comte-Sponville ainakaan pidä *kunnianaan* olla kynnikko.

L'amour sans amour, rien n'est plus triste

Comte-Sponvillen moraali alkaa mi-meettisesti. Hyveelliseksi tullaan jäljittelemällä hyvettä. Tämä ei ole sama asia kuin ulkokultaisuuden puolustaminen: kohtelias natsi ei nosta natsismin arvoa. Vaan koska lapsi ei ole moraalinen sinänsä vaan kasvaa sellaiseksi, hänen on opittava moraali hyvien tapojen kautta. Hyveet eivät tule luonnostaan.

Kukaan ei enää usko ehdottomaan moraalilakiin, sen Comte-Sponville myöntää. Siitä huolimatta meidän on oltava moraalialia, sillä on olemassa arvoja, joista irtisanoutuminen merkitsisi yritystä erota itse ihmisyydestä. Eikä tämä ero tietenkään ole sen enempiä mahdollinen kuin toivottava.

Maailmasta ei voi erota. Ja miksi kapinoida? Miten edes voisimme kapinoida Jeesusta tai Epiktetosta vastaan? Tässä Comte-Sponvillen pitäisi kuunnella Dostojevskin kellarimestä, mutta hän ei kuuntele, ei halua kuunnella. Ylijäämän edessä Comte-Sponville on yhtä kovakorvainen kuin kuka hygienian ystävä tahansa. Tai yhtä kovakorvainen kuin Sokrates kohdatessaan sofistin: ei puhetaakaan siitä, että Sokrates koskaan suosuisi ajattelemaan tekevänsä huonoja kysymyksiä, ehkä jopa väriä kysymyksiä. Comte-Sponville pystyttää hyveen maailman ja ihmettelee sitten, miksi kaikki eivät ole hyveellisiä hänen laillaan.

Juuri laillaan Comte-Sponville tietenkin varmistaa, että saatamme haluta hyveetöntä, kenties jopa pahetta.

Millainen sitten on Comte-Sponvillen laki? ”Ei voi käskää rakastamaan, mutta voi käskää toimimaan *ikään kuin* rakastaisi”, hän kirjoittaa (s. 125). Hänen mukaansa moraali alkaa hyvätapaisuudesta ja kasvaa, ainakin toivoo kasvavansa, rakkauteen. Tätä kehityskulkua heijastaa myös *Pienen kirjan* rakenne: Comte-Sponville rakentaa hyve-erittelystä hyvätapaisuuden ja rakkauden ääripäiden väliin. Hyvätapaisuudessa ollaan vasta matkalla hyveeseen, rakkaudessa silkkä hyve on jo ohitettu.

Toimi ikään kuin rakastaisit. Comte-Sponvillekin ymmärtää, ettei rakastamaan voi käskää. Mutta käskisikö hän rakastamaan, jos se olisi mahdollista?

Pelkään että käskisi.

Tehdään ehkä kuitenkin suuria virheitä toimimalla ikään kuin rakastetaisiin. Comte-Sponville arvostelee ankarasti Kantia, etenkin tämän kategorisuutta ja ehdotonta totuuden vaatimusta. Hänelle hyveellisyys on halua toimia hyvin ja hyvien tekojen tekemistä. En kuitenkaan tiedä, onko Comte-Sponvillen oma moraalinen maksiimi yhtään vähemmän älyvapaa kuin kategorinen imperatiivi. Kysymykseni on naiivi, mutta lohdutaudun sillä, että se tuskin on naiivimpi kuin Comte-Sponvillen ehdotukset: kuinka rakastamatta voi tietää, miten rakastaessaan toimisi?

En edes ryhdy ajatusleikkiin siitä, olisiko koko maailmaa laupiaasti rakastavalla henkilöllä alituisesti hyvettä edistävät toimintaohjeet mielessään.

Myyntiluvuillaan Comte-Sponville tuskin joutuu asioimaan Tatissa, mutta hänen halpahallietiikkansa muistuttaa uhkaavasti mainitun tavaraloketun tuotteita: pinnalta katsoen ne näyttävät olevan kunnossa, mutta käytössä ne hajaavat käsiin. Tämä tietysti on moraalifilosofian ongelma ylipäänsä. Hyvin harvoilta kirjoittajilta tapaa niin maanläheisiä neuvoja, että niitä voisi soveltaa omassa elämässään. Comte-Sponville ratkaisee pulman esittämällä lukijalle mahdollisimman vähän vaatimuksia.

Ongelma on juuri tämä. Comte-Sponville ajaa säilyttämistä ja turvallisuutta, siksi uskollisuus on niin keskeistä hänen ajattelukuvassaan. Mutta uskollista ajattelua ei ole olemassa. Uskollinen ajattelu ei ole ajattelua vaan dogmatismia, sopeutumista, totenapitä-

mistä. Vähäinenkin uskollisuus on ajattelun hauta. Filosofisena metodina se johtaa katastrofeihin.

Itselleen tärkeiden klassikoiden kuten Spinozan ohella Comte-Sponville hyödyntää jonkin verran mm. esimerkiksi Chamfortin ja La Rochefoucauldin kaltaisia maksiimienvestelijöitä. Häneltä puuttuu kuitenkin heidän epäilynsä, heidän kykynsä katsoa matkan päästä. Comte-Sponville on liian lähellä, vaikka moralistin olisi aina oltava tiettyyn määrään epäinhimillinen, tosiaan tarkasteltava suorita, tasoja ja kapaleita. Tällaisen loitonnuttamisen vaatima itsekriittisyyden momentti Comte-Sponvillen ajattelusta puuttuu, ja siksi hänen esittämällään arvostelullakaan ei ole sen enempiä tehoa kuin nuhtelevalla sormenheristyksellä. Maksiimien kirjoittajien voima oli heidän välimatkaan: muotokuvan optiikka vääristyy, jos malli on sentin päässä. Comte-Sponvillen hanakasti lainaaman Montaignen *Essaiden* ryhti taas oli itsetietoisessa itsensä paljastamisessa, itsen tekemisessä tarkastelun esineeksi.

Comte-Sponvillen uskollisuus todistaa välimatkan puutteesta.

Requiem pour un con

On helppo nähdä, miksi Comte-Sponville on – takakannen sanoja lainatakseen – ”suositettu ranskalainen filosofi”. Hänen filosofiansa vahvistaa ennakkoluuloja. Hän on kriittisen intellektuelin jokseenkin täydellinen antiteesi. Hän vahvistaa, mutta hänen kyllänsä on aasin kyllä.

Pieni kirja suurista hyveistä on rusinapullafilosofiaa, jossa havitellaan kaikkea hyötyä pienimmittäkään uhrauksitta. Kirja on niin kääntynyt itseensä, että se kieltäytyy kaikesta keskustelusta. Kyse on Comte-Sponvillen narsismin ja hänen lukijassa pönkittämänsä narsismin liitosta. Jos tällainen ajattelun autismi on muodissa, kannattaa jokainen kärsivän kanssaihminen kommunikaatioyritys ottaa vakavasti.

”Miksi tämä kirja olisi syntynyt, ellen rakastaisi hyveitä?” (s. 287) kysyy Comte-Sponville. Voi vain toivoa, ettei hyve antaudu tällamoisten rakastajehdokkaiden kosiskeluille.

Tapani Kilpeläinen